

ИДЕОЛОГИЧЕСКИЙ
ИШТИ — ÖЙДИНГ
НЕКЕЛТЕЗИНЕ

***Агитатордын
БЛОКНОДЫ***

1984

ИЮНЬ

6 №

Бастыра ороондордын пролетарийлери, бириккилегер!

АГИТАТОРДЫН БЛОКНОДЫ

КПСС-тин Горно-Алтайский обкомынын
пропаганда ла агитация бөлүги

1984 j.
июнь
6 №

Алтайдын бичиктер чыгарар издательствозынын
Туулу Алтайдагы бөлүги

БАЖАЛЫКТАР

Коммунисттердин жаан учурлу задачалары	3
Малга азырал белетеери — мергендү иш	5
Малга азырал белетеген өйдө лекциялардын, докладтардын, беседалардын тематиказы	7
Агропромышленный биригүлөрдүн ижин тыңыдар .	10
Жаан учурлу иш	13
1984 жылда 21 апрельде Туулу Алтайда өткөн коммунистический субботниктин итотгоры	16
Бүгүн клубта — тематический энир	17
Бирлик биледе	20
Рейган КНР-на барып жүргени керегинде	25
Антисоветизм — эмдиги өйдөги антикоммунизмнин төс ууламжылары	30

СОДЕРЖАНИЕ

На передовом рубеже — коммунисты	3
Заготовка кормов общественному скоту — ударный труд	5
Примерная тематика лекций, докладов, бесед в период кормозаготовительной кампании	7
Роль агропромышленных объединений	10
Дело большой важности	13
Итоги коммунистического субботника	16
Сегодня в клубе — тематический вечер	17
В единой семье	20
Визит Рейгана в КНР	25
Антисоветизм — главное направление современного антикоммунизма	30

БЛОКНОТ АГИТАТОРА

Редакционная коллегия

Подписано в печать 26. 06. 84. АН 11277. Формат 60×84/16. Усл. п. л. 2,09. Уч.-изд. л. 2,14. Тираж 480 экз. Заказ 2200. Цена 4 коп.

Горно-Алтайское отделение Алтайского книжного издательства, 659700. г. Горно-Алтайск, ул. Горно-Алтайская, 36. Горно-Алтайская типография, пр. Коммунистический, 27.

КОММУНИСТТЕРДИН ЈААН УЧУРЛУ ЗАДАЧАЛАРЫ

КПСС-тин Төс Комитединин апрель айдагы (1984 ж.) Пленумында, КПСС-тин Төс Комитединин Генеральный качызы, СССР-дин Верховный Советинин Президиумынын Председатели нөкөр К. У. Черненко Пленумда айткан куучынында, анайда ок СССР-дин он биринчи тудулган Верховный Советинин баштапкы сессиязынын материалдарында партия ла совет албаты бүгүнгү күнде ле келер өйдө бүдүретен иштердин жаан учурлу ууламжылары, бүдүретен иштер темдектелип жөптөлгөн.

Ол иштерди бүдүрери жанынан бистин областьтын партийный организациязынын задачаларын КПСС-тин областной комитединин 22 майда өткөн пленумы шүүшти. Бу сурак аайынча докладты партиянын обкомынын баштапкы качызы нөк. Ю. С. Знаменский эткен.

Туулу Алтайдын партийный, советский, профсоюзный, комсомольский организациялары бастыра ишкүчиле жаткандарыла кожо бүдүретен төс задача — 1984 жылдын ла бастыра он биринчи бешжылдыктын пландарын жеңүлү бүдүретен.

Бу задачаны жагыс ла албаты-калыктын творческий баштанкайын тыгытканы ажыра бүдүрер аргалу. Анайда эдер аргалар бисте көп. Керек ол аргаларды табып, билгир тузаланарында. Ол жанынан көп ишти Советтер бүдүрер.

Эмди, КПСС-тин Төс Комитединин апрель айдагы Пленумында ла СССР-дин Верховный Советинин баштапкы сессиязында Советтердин ижин там жарандыратан төс ууламжылар темдектелерде, Советтердин эл-жонды башкарар тын ийдезин толо тузаланарга жербойындагы Советтердин партийный башкаратан эп-сүмелерди жарандыра керек.

Туулу Алтайдын жербойындагы Советтерине 3013 депутат тудулган. Олордын жетен процентке шыдары — ишмекчилер ле колхозчылар, кажы ла экинчи депутат — үй кижиле. Советтердин жаантайын иштеер 411 комиссиязында 2420 депутат ла 8 муннан ажыра активист туружат.

Јербойындагы Советтер, олардын исполкомдоры экономический, социальный жүрүмнүн ончо керектерин башкарып жадылар. Элден озо албатынын хозяйствозын, экономиканы тынгыдарын, улустын иштенер айалгазын ла жадын-жүрүмин жарандыраарын, су-кадыкты корыырын, үредүни, культураны өнжидерин башкарып жадылар.

Советтердин ижин партийный башкараар эп-сүмени жарандыраар дегени— Советтерди кажы ла керек аайынча чокум, научный чике жөптөр чыгарып, ол жөптөрдү кыйалта жоктон бүдүрерине ууландыраары. Бу некелте элден озо коммунист-депутаттарга эдилет. Олор ажыра партия Советтерди башкараар ижин бүдүрүп жат.

Советтердин бүдүретен ижи сүреен элбек, праволоры жаан. Олор бүгүн бойынын ажарузын мал өскүрериле колбулу сурактарга, чокумдаза, малга көп лө чыгдыйлу азырал беле-теерине ууландыраар учурлу.

Калганчы жылдарда јербойындагы Советтер ишкүчиле јаткандардын письмолорыла, комыдалдарыла иштеерин жарандырдылар. Је бу иште једикпестер эмди де бар. Кезик башкараачылар ишкүчиле јаткандар бойлорынын письмолорында көдүрген сурактарга ажару этпей, айдылган једикпестерди кичеебей жадылар.

Советтерди партийный башкараарын жарандыраар дегени— совет органдардын башкараачы ишчилерин талдап тургузары, оларды ишке үредип тазыктыраары, ижине болужары, Советтерде иштеп турган коммунисттерге некелтени тынгыдары.

КПСС-тин Төс Комитединин апрель айдагы Пленумы, СССР-дин Верховный Советинин баштапкы сессиязы текши үредүлү ле профессиональный школдын ижин жагырта төзөөр төс ууламјыларды јарадып жөптөгөн. Анайда эткени школьниктерди ишке үредип тазыктыраарын, оларго профессиональный ууламјы берерин жарандыраар. Бу иш балдардын ясляларынан ла садтарынан башталала, институттарга ла университеттерге јетире өдөр.

Школдорды жагырта төзөөри јанынан элбек ишти бистин областьтын партийный организациязына бүдүрерге келижер.

Областьта текши үредүлү 184 школ, јети профессионально-технический училище ле беш ағылу орто үредүлү заведениелер иштейт. Јылдын ла олардо беш муннан ажыра јииттер ле кыстар орто үредү алат. Иштеп турган јашөскүримнин 78 проценти орто ло бийик үредүлү. Ясляларга ла садтарга 10 муннан ажыра балдар жүрүп жат. Школдордын материально-технический базазы тынгыдылат.

Эмди школдордын ла профтехучилищелердин ижин жагырта төзөөрдө үредү өткүрерин, анчада ла ишке тазыктырарын жарандырары, методиканын жаңы эп-аргаларын тузаланары керектү. Школ балдарга терең билгирлер берер, олордын эрчимин тыгыдары, болуп турган керектер аайынча түп-шүүлтелер эдерине, дисциплиназы тын болорына, жакшы кылык-жанга тазыктырар учурлу.

Үренчиктерди коммунистический үредип тазыктырарынын төзөгөзи олорго марксистско-ленинский көрүм-шүүлте берери. Үредү ажыра школьниктерге социализмнин төс ээжилерин, социализм капитализмнен артыкту болгонын жартаары керектү.

Идейно-политический таскамалда балдарды К. Маркстын, Ф. Энгельстин, В. И. Лениннин жүрүмин ле ижин, КПСС-тин исторический ченемелин алар. Бу иште партийный, советский, комсомольский ишчилер, партиянын, жуунын ла иштин ветерандары туружары керектү.

Школдын ижин жагырта төзөөри — партиянын бастыра албатынын текши кереги.

АГИТАТОРДЫН ТРИБУНАЗЫ

МАЛГА АЗЫРАЛ БЕЛЕТЕЕРИ — МЕРГЕНДУ ИШ

Бистин журттын бастыра улузы, бастыра совет улус чылап ок, КПСС-тин Төс Комитединин быжыл февраль ла апрель айда өткөн Пленумдарынын жөптөриле, агропромышленный биригүнин сурактары аайынча Бастырасоюзный экономический жууннын материалдарында айдылган шүүлтелерле башкарынып, орооннын экономический ле коруланар ийдезин тыгыдарга, Аш-курсакты көптөдөр программаны бүдүрерге эрчимдү иштенип турулар.

Бистин «Ленинский наказ» колхоз он биринчи бешжылдыктын өткөн үч жылынын туркунына малдан алган продукталарды көптөдөри ле государствого табыштырары жанынан пландарды ла бойына алган социалистический молжуларды ак-чек бүдүрген. Быжылгы жылда эчкинин ноокызын тарап табыштыратан план ла государствого эт садары жанынан баштапкы кварталдын планы ойинен озо, 1-кы мартта бүткен.

Өткөн жылда Бастырароссийский социалистический мөрөйдин итогторы аайынча РСФСР-дин Министрлер Соведин

нинг ле ВЦСПС-тинг улалып жүрер Кызыл Маанызыла бистинг колхоз ло журт Совет кайралдалды.

Бүгүн бистинг колхозчылар јаланг ижинде ле мал өскүреринде бригаданын подрядыла иштеери јанжыга берди. Бу эп-сүмеле иштегенде иштинг арбыны бийик, чындыйы јакшы болуп турат, иштенер ой калас өдөри астады, өмөлөжип иштеери, бой-бойына нөкөрлик болотоны тыгыды.

Былтыр малга азырал белетееринде мен башкарган звенодо 7 кижии, ол тоодо 3 коммунист, 2 комсомол иштеген. Звено бригаданын јангыс подрядыла иштеп, планды 22 процентке ажыра бүдүрген. Эткен иш учун бригаданын члендерине 1924 салковой, иштинг чындыйы ла планга үзеери эткен продукция учун үзеери 3850 салковой төлөлгөн.

Быјыл бис КПСС-тинг Төс Комитедининг декабрь айдагы (1983 ј.) Пленумынын јөптөриле башкарынып, иштинг арбынын пландалганына үзеери бир процентке бийиктедер, продукцияны эдерине чыгымдарды јарым процентке астадар болуп молјоноло, эрчимдү иштенип турус.

Быјыл јайгыда өлөнг ижинде мен башкарган звенодо 13 кижии иштеер, ол тоодо үч коммунист, беш комсомол. Звенодо партийно-комсомольский группа төзөлөр, партгруппоргка коммунист Махалин В. Н. көстөлгөн.

Звено план аайынча үч мунг центр өлөнг эдер, јети мунг центнер моноазырал белетеер учурлу. Берилген кырадан звено үч мунг эки јүс центнер аш јуунадып алар. Бу күндерде звено малга азырал эдерине белетенип туру. Тургузылган задачаны ак-чек бүдүрерис, азыралдын чындыйы бийик болор.

Бригадир эмезе звеньевой кижии јаантайын чотонып турар учурлу. Ол тушта иш аайлу-башту болор. Темдектезе, звенонын кажы ла члени кажы ла частынг туркунына 35 салковойго бодолду иш бүдүрер аргалу. Је кем-кем ишке эки час орой чыккажың, јетен салковойдын ижи јетире эдилбес. Оны кажы ла кижиге јартап айдып берзе, звенодо ончо улус иштенер ойди калас өткүрбеске кичеенет.

Биске быјыл малга азырал белетеерине керектү кезик техника, запчастытар једишпей јат. Темдектезе, өлөнг пресстейтен јазалдар эмди тургуза јок. Журтхозтехника ненин де учун бистинг колхозтын сураганын бүдүрбей туру. Ой өдүп јат. Өлөнг ижи башталып јат. Колхозты једишпей турган техникала, олардын јазалдарыла јеткилдеген болзо, јакшы болор эди.

Ю. КУЧУКОВ,

**Кан-Оозы аймакта «Ленинский наказ»
колхозтын звеньевойы**

Малга азырал белетеген өйдө лекциялардын,
докладтардын, беседалардын

ТЕМАТИКАЗЫ

1. КПСС-тин Төс Комитединин апрель айдагы (1984 ж.) Пленумынын жөптөри, анда КПСС-тин Төс Комитединин Генеральный качызы, СССР-дин Верховный Советинин Президиумынын Председатели нөкөр К. У. Черненко айткан куучын — партиянын ла албатынын ижинин программазы.
2. Аш-курсактын программазы — ончо улустын ла кажы ла кижинин кереги.
3. Иштин арбынын бийиктедери, продукцияны эдип чыгарар бааны жабыздары жанынан планды ажыра бүдүрери — кажы ла коллективтин, кажы ла ишчинин бүдүретен патриотический кереги.
4. Хозяйственный ла культурный строительстводо Советтердин учурын бийиктедери.
5. Дисциплина ла төзөмөлдү болоры — ишти једимдү ле чындыйлу эдетен јаан учурлу арга.
6. КПСС-тин аграрный политиказы эмдиги өйдө.
7. Агропромышленный биригүнин өзөтөн лө јаранатан јолдоры.
8. Мал өскүрери — мергендү иш.
9. Азыралды артыкташтыра белетегени — общественный малды мынан ары там тыгыда өскүретен јаан учурлу арга.
10. Азырал белетееринде озочыл технология.
11. Јуртхозяйственный производствоны тыгыдарында науканын учуры.
12. Јуртхозяйственный техниканы билгир тузаланар.
13. Јурт јерде иштеп турган болзон — техниканы бил.
14. Текши үредүлү ле профессиональный школдын ижин јангырта төзөгөнinin политический, социально-экономический ле идеологический учуры.
15. Балдарга биледе ле школдо профессиональный ууламјы берери.
16. Школ ло производство јууктажары — школды јангырта төзөгөнinin ууламјыларынын бирүзи.
17. Бистин коллектив школды шефството алган.
18. Јашөскүримди классовый тазыктырары — ишкүчиле јаткандардын коллективтеринин јаан учурлу задачазы.

19. Өзүп жаткан жиит үйени коммунистический тазыкты-
рарын мынан ары жарандыраарында комсомолдын задачазы.

20. Школдын ижин жагырта төзөөринде профсоюзтын
учуры.

21. Аш-курсактын программазын бис канайда бүдүрип
жадыс.

22. Журтты социальный жагыртары — Аш-курсактын про-
граммазынын бир бөлүги.

23. Ак-чек иштенери — бистин аргалу жадын-жүрүмисти
жеткилдеер жол.

24. Интенсификация — журт хозяйствоны астамду ла же-
димдү эдер арга.

25. Жер ижинин научный төзөлгөлү системазын турумкай
тузаланар.

26. Жер — эн жаан учурлу байлык-жөөжө.

27. Озочылдардын жедимдерин кажы ла хозяйстводо ту-
заланар.

28. Бастыра удобрениелерди билгир тузаланар.

29. Жерлерди жарандыраар иштерди бийик тебүле, жакшы
чындыйлу бүдүрер.

30. Жарандырылган (сугарылган ла кургадылган) жерлер-
дин кажы ла гектарынан бийик түжүм алар.

31. Журтхозяйствонный производствоны башкарарын жа-
рандыраар.

31. Колхозтор ло совхозтор — журтхозяйствонный произ-
водствонун төзөгөзи.

33. Хозрасчет — журтхозяйствонный производствоны кө-
дүрерине кыйалта жоктон керектү арга.

34. Бригаданын ла коллективтин подрядын — агропро-
мышленный биригүнин бөлүктерине.

35. Колхозтордо ло совхозтордо иш учун төлөөрин жаран-
дыраар.

36. Натурала төлөөри — материальный жылбиркедер жаан
учурлу эп-сүме.

37. Чеберлеери ле кымакайланары — Аш-курсактын про-
граммазынын бир бөлүги.

38. Предприятиелерге ле стройкага — болушту хозяйство-
лор.

39. Акту бойында болушту хозяйство — текши тузалу.

40. Журт жердеги кажы ла биледе — бойынын болушту хо-
зяйствозы бар болзын.

41. Парторганизациялардын төс задачазы — улусла иш-
теери.

42. Төзөмөл лө идеологический иш бирлик болоры.
43. Азырал белетееринде социалистический мөрөйди элбеде төзөөр.
44. Коллективте керектер учун кажы ла кижичи каруулу болзын, дисциплинаны тыгыдар, ишти төзөмөлдү эдер.
45. Ызүк жок иштеери — кажы ла коллективтин, кажы ла ишчинин задачазы.
46. Кату ла жулукту азырал белетеер планы бүдүрери ле ажыра бүдүрери. Общественный малга тойу кыш белетейли.
47. Коммунистический иш учун тартыжуны жагыдан элбедер.
48. Кызыл мааныларлу коллективтердин ченемелин таркадар.
49. Ленин чилеп, коммунистический жүрер, иштеер ле тартыжар.
50. Прибалтиканы, Түндүкти, Белоруссияны ла Крымды фашист-олжочылардан жайымдаары учун жуу-согуштарда совет албаты жетгенинин 40 жылдыгын иште жагы жедимдерле темдектейли.
51. Бистин Төрөлистин экономический ле коруланар ийдезин, жер үстинде амыр-энчүни эрчимдү ишле тыгыдалы.
52. СССР-дин амыр-энчү, жуу-жепселдерди бастыратекши ле чек жоголторы учун тартыжузы.
53. США-нын жууга белетенер олжочыл политиказы амыр-энчүге жеткерлү.
54. Эмдиги өйдөги империализмнин реакционный учуры.
55. КПСС-тин Төс Комитединин Генеральный качызынын, СССР-дин Верховный Советинин Президиумынын Председателинин нөкөр К. У. Черненконын Совет ле өскө ороондордын корреспонденттеринин сурактарына берген каруулар — Американын империализминин каршулу кылыктарын иле-жартына чыгарганы.
56. СССР-дин Жуу-жепселдерлү Ийде-күчтери — албатылардын жеткер жок болорын ла амыр-энчүни, социализмнин жедимдерин корулап турган быжу ийде.
57. Амыр-энчүни корыыры, бистин Төрөлистин жеткер жок болорын жеткилдеери — КПСС-тин ле Совет государствонын баштапкы учурлу задачазы.
58. Совет Союз — амыр-энчүнин ле албатыларга жеткер жок болорынын куйагы.
59. Социализмнин карындаштык ороондорынын бирлигин тыгыдары — телекейде жеткер жок болорын жеткилдееринде жаан учурлу айалга.

60. Жуу-јепселдерди көптөдөрүн токтодоры — амыр-энчүни ле албатыларга јеткер јок болорын јеткилдеери учун тарты-жуда төс сурак.

61. Совет улустын эрчимдү турумкай ижи Төрөлистин ийдезинин төзөгөзи.

62. 1984 жылдын пландарын јенүлү бүдүрели.

КПСС-тин обкомынын лекторлор группазы белетеген

АШ-КУРСАКТЫН ПРОГРАММАЗЫ — ЈУРҰМДЕ

Агропромышленный биригүлердин ижин тыгыдар

КПСС-тин Төс Комитединин май айдагы (1982 ј.) Пленумынын кийнинде көп тө ой өтпөди. Је Пленумнын јөптөрүн јүрүмде бүдүрип, билдирлү једимдерге једип алдыс. Областьта ла аймактарда агропромышленный биригүлер төзөлгөн, колхозтордын ла совхозтордын башкараачыларынын ла специалисттеринин, јурт хозяйствонин управлениелеринин акча-јалы орто тооло 30 процентке бодолду бийиктедилди. Уйдын эдин, сүтти государствого садып алар баалар көдүрилген, кирелтези ас ла чыгымду хозяйстволорго госбюджеттен болуш берер эдилген, уян колхозторго улус јурттаар туралар тударына госбюджеттен акча берилип јат. Малчыларга көп жылдардын туркунына улай иштегени учун үзеери акча-јал темдектелди.

Эмди агропромышленный биригүлердин ижин јарандыратан сок-јангыс быжу јол — экономиканы тыгыдары, јуртхоз-предприятилердин ижин эден озо алган кирелтезинен көрөри, јурт хозяйстводо иштин стратегиязын ла тактиказын колхозтордо ло совхозтордо сүтти, этти, түкти, ноокыны, аннын мүүзин, ашты, картошканы, маала ажын, общественный малга азыралды көптөдөриле јартаары болуп јат.

1983 жылда бистин областьтын колхозторы ла совхозторы 19,3 миллион салковой кирелте алгандар. 1983 жылда ла беш-жылдын өткөн үч жылында государствого сүт, тук, ноокы, маала ажын, картошко табыштырар план бүтти. Государствого эт садары јанынан үч жылдын планы бүтти, је 1983 жылдын планы бүтпеди.

Эн көп кирелтени Јабагандагы, Амурдагы, Барагаштагы, Кенидеги, Көксуудагы, Јолодогы, Кырлыктагы совхозтор,

Кан-Оозы аймакта XXII партсъезд, «Ленинский наказ», Кош-Агаш аймакта Лениннин адыла адалган колхозтор алдылар.

Колхозтордо ло совхозтордо социально-культурный иштердин 1667 мун салковой фонды тӱзӱлди, эмезе 1982 жылдагызына кӱрӱ 65 процентке ӱскӱн. Ишчилерди материалый жылбиркедер фонд 59 процентке ӱсти. Онын шылтуунда журт хозяйстводо иштеген улусты иштин арбынын бийиктедерине материалый жылбиркедер, социалистический мӱрӱйди јаан једимдӱ эдер, журт улустын социально-бытовой айалгаларын јарандыра арга берди.

План аайынча колхозтордын ла совхозтордын материально-технический ийдези тыгыдылды. 1983 жылда производственный объекттер ле улус журттаар туралар тудар пландар ажыра бӱткен.

Малдан алган продукцияны государствога табыштыра јакултаны Кан-Оозы, Шебалин, Майма аймактар, областын 24 колхозы ла совхозы бӱдӱрген. Мында хозяйстволордын ишчилеринин ле аймактардын бӱткӱл агропромышленный коплекстин эрчимдӱ ижи кӱрӱнет.

1983 жылдын итогторын ончо јанынан теренжиде шӱӱп кӱргӱжин, једимдер тын ла јаан эмес, онон кӱпкӱ једип алгадый аргалар болгон. Экономический кӱргӱзӱлер база јабыс. Бастыра журтхозяйствонный продукцияны иштеп аларына чыгымдар јабызабай, бийиктей берди. 1983 жылда эн бийик болгон.

Малдын продуктивносозы јабыс, кӱп мал короп јат. Малдан алар продукцияга азырал темдектелген нормадан 2—2,5 катап кӱп чыгымдалат. Малга азырал јеткилинче белетелбейт, былтыр зоотехнический норма аайынча керектӱ азыралдын јӱк ле 40 проценти белетелген. Јер ижинин культуразы јабыс, колхозтордо ло совхозтордо бар машиналар, тракторлор, ӱскӱ дӱ техника, минеральный удобрениелер, электроэнергия јеткил тuzаланылбайт, эдилеп турган капиталый чыгымдардан астам ас.

Колхозтордын, совхозтордын, аймјуртхозуправлениелердин, облјуртхозуправлениенин башкараачылары ла специалисттери ӱрӱ айдылган једикпестерди кӱрӱп ле билеп јадылар. Ол бистин уян ла шалыр ижисле колбулу једикпестер.

Экинчи јанынан алза, агропромышленный биригӱде кожо турушкан предприятиелердин ле организациялардын ижи колхозтордын ла совхозтордын экономический кӱргӱзӱлерине база салтарын јетирип турганын темдектеер керек. Кыралардан ла фермалардан алып турган продукциянын кеми ле

чындыйы журт хозяйствоны јеткилдеп турган предприятиелердин ижинин чындыйынан көнү камаанду боло берди.

Јуртхозтехниканын ишчилери уй саайтан јазалдар үрелгенин бойынын өйинде ремонтбозо — бир үүр уйлардан 5—6 центнер сүтти саап албай јылыйттар. «Јуртхозэнергонын» дежурный электриги өлөнгин кулурын белетеер агрегатты, эмезе аш арутап турган идиргенде јок болгожын, иш туттаар, продукцияны јетире эдип болбос. Сарју ла сыр эдер заводто сүт алып турган кижии эзирик болзо эмезе иштен јүре берзе, фермадан тартып келген сүт бойынын өйинде заводко табыштырылбай, ачып үрелерден маат јок.

Јурт хозяйстводо өмөлөжип турган предприятиелердин кезиги кичеенбей тургандарынан улам продукцияны иштеп алар баалар бийиктейт. 1983 јалда облјуртхозуправление Турачак аймакта совхозтордо партнерлор («Јуртхозтехника», «Јуртхозхимия», «Јуртхозэнерго») иш бүдүргени учун акча төлөтирип турганын шиндеп көрөрдө, эдилбеген иштер учун көп акча төлөтирип алгандары јарталган. КПСС-тин Турачактагы райкомынын ла облјуртхозуправлениенин кожо эткен јөби аайынча партнерлор артыкташтыра алган акчаны совхозторго јандырар учурлу болгон. Је бүгүнгии күнге јетире акчаны јандырбаган, «Јуртхозтехника» төлөйтөн өйи өткөн деп шылтактанала, артык алган акчаны ойто бербезис деп мойноп салды.

Ого үзеери кезик колхозтордон ло совхозтордон «Јуртхозтехника» эткен ремонттын чындыйы коомой болуп турганы керегинде комыдалдар келип јат. «Јуртхозхимия» јердин кыртыжын удобрениеле јарандырып турганында једикпестер база бар.

Хозяйстволордын ла «Јуртхозтехниканын», «Јуртхозхимиянын» ортодо өмөлөжөтөн чоком ээжилер јок, договорлор тургузылбай јат.

Бастыра бу једикпес-тутактар јанынан агропромышленный биригүлердин сурактары аайынча Бастырасоюзный экономический јуунда анайда ок бистин областьтын партийно-хозяйственный активинин јуунында јаан куучын болды. Бу јуундарда бүгүнгии күнде агропромышленный биригүлердин ижинде бар једикпестерди түрген јоголтоло, ишти текши јарандыраар, аш-курсактын программанын бүдүреринде јаны једимдерге једип алар шүүлтелер эдилген. Эмди ол шүүлтелерди бүдүрери јанынан эрчимдү иштенер керек.

В. М. ЛАШУТИН,

облјуртхозуправлениенин начальнигинин заместители

КПСС-тин ТӖС КОМИТЕДИНИНГ АПРЕЛЬ АЙДАГЫ (1984 ж.) ПЛЕНУМЫНЫН ЖӖПТӖРИН ЖҮРҮМДЕ БУДУ- РЕРИ УЧУН

Жаан учурлу иш

КПСС-тин ТӖс Комитедининг июнь айдагы (1983 ж.), апрель айдагы (1984 ж.) Пленумдарынын, СССР-дин он биринчи тудулган Верховный Советинин баштапкы сессиязынын жӖптӖри аайынча школдорды жагырта тӖзӖп турган сӖреен жаан учурлу иш бололо, совет школды тын ӖзӖмдӖ социализмнин обществозынын керексигенин жеткилдеер жагы кемине кӖдӖрер учурлу.

Тын ӖзӖмдӖ социализмнин айалгаларында ишмекчилердин тоозын жагыртып кӖптӖдӖр аргалар ӖскӖлӖнди. Эмди ишмекчи класска кӖп нургуны текши ӖредӖлӖ школдын сегис эмезе он классын Ӗренип божоткон жашӖскӖрим кожулат.

Бистин обществодо наука ла техника токтоду жок жаранып ӖзӖп турганы, социальный ӖзӖм жӖрӖм баштап жаткан жашӖскӖрим элбек текши ле профессиональный ӖредӖлӖ болорын, жашӖскӖрим иштеп баштаардан озо кандый бир специальностьту болотонун керексийт. Анайда партиянын XXVI съездинде айдылган.

«Билгирлер» обществонын Туулу Алтайдагы организациязынын правлениези текши ӖредӖлӖ ле профессиональный школдын ижин жагырта тӖзӖӖорине жаан учур берип, «Текши ӖредӖлӖ ле профессиональный школды жагырта тӖзӖӖоринин ТӖс ууламжылары керегинде КПСС-тин ТӖс Комитедининг жӖбин албаты-калыкка жартар иштердин планын тургусты. Ол планда обществонын ончо организациялары ТӖс Комитеттин жӖбин ле Верховный Советинг сессиязы жӖптӖгӖн законды элбеде пропагандировать эдер иштер темдектелди.

БӖгӖн бу иште «Билгирлер» обществонын бастыра члендери специальнынан ла профессиязынан камаан жокко туружып жадылар. Анайда ок кӖп ученыйлар, хозяйстволордын, предприятиелердин башкараачылары, партиянын, иштин ле жуунын ветерандары, ӖредӖчилер, партийный, советский, профсоюзный, комсомольский ишчилер — бастыразы 2 мун лектор туружат. Олор май айга жетире 2200 доклад, лекция, беседа, политинформация ӖткӖрдилер.

Бу иште анчада ла жакшы туружып тургандардын тоозында: пединституттын ректоры Виталий Семенович Полянский, институтта кафедранын заведующийи Августа Петровна Бе-

ликова, Рахиль Максимовна Шарф, Сергей Сергеевич Каша, Павел Егорович Тадыев, СССР-дин үредүчизи Юлия Максимовна Ойноткинова, албаты үредүзинин отличниги Надежда Кузьмовна Сизова, өскөлөри де.

Бистин областьта үренчиктер эл-жонго тузалу иште азыйдан бери туружып жадылар. Олор школдордо үренип тура, мал өскүреринде турушкылайт. Көбизи механизаторлор, шоферлор болуп алгылайт.

Эмди бу ишти закон аайынча өткүрери жанынан областнын партийный, комсомольский, профсоюзный организацияларына «Билгирлер» общественонун областной ла аймактардагы организациялары жөмөлтө эдип турулар. Олор совет улустын ла жашөскүримнин ат-нерелү тözömөл ижине учурлалган лекциялар кычырып, тематический энгирлер, озочылдарла, журт хозяйствонун специалисттериле туштажулар өткүргилейт.

Обществонун лекторлоры «бригадалардын күндеринде», жүзүн-башка туштажуларда, «ачык письмонун» күндеринде, тематический энгирлерде, теоретический конференцияларда туружып жадылар.

Ол жанынан чокым ууламжылу иш Майма аймакта өдүп туру. «Билгирлер» общественонун члендери турушкан тематический энгирлер Билүлүде («Деремнедеги иштен мактулу иш жок»), Сускыда («Олор эрчимдү ижиле Төрөлин мактаткылайт»), Кызыл-Өзөктө («Фермада ээзи улус бар») анчада ла жылбилү өткөн.

Жашөскүрим иштин ветерандарыла, журт хозяйствонун озочылдарыла туштажары жылбилү өдөт. Областьта көп тоолу ветерандар ла озочылдар, олардын тоозында Социалистический Иштин Геройы Марчина Тана, ветерандар Ялатов Шабычы Саранович, Чунжеков Григорий Алексеевич ле өскөлөри де жиит ишчилерди ишке тазыктырып, жүрүмде коммунистический күүн-тапту болорына бойлорынын жүрүмиле, ижиле үредип жадылар.

Иштеги једимдерди таркадар, жиит үйени ишке коммунистический күүн-тапту эдип тазыктырар амадула он классты үренип божодоло, журт јерде иштеп арткандардын слетторы, жиит кычыраачылардын, малчылардын, агаш өскүреечилердин слетторы, совхозтордын ла колхозтордын башкараачыларыла, специалисттериле туштажулар өткүрилет. Общество жиит лекторлорло чокым ууламжылу иш өткүрет, жылдын ла олорго семинарлар, конференциялар өткүрип јат.

Азыйдан бери лекциялар кычырып тазыккан лекторлор

јиит лекторлорго, докладчиктерге болужып жадылар. Олордын тоозында: Казанцев Павел Лукич, Негодяев Зиновий Иванович, Емекова Галина Савельевна, Чукова Лидия Ильинична, Нукеева Гульмайра Укметовна, Булычева Мария Диановна, Вяткина Нина Ивановна, совхозтордын директорлоры — Плетенецкий Дмитрий Ефимович, Шефер Семен Лукич, предприятиелердин башкараачылары — Иваницкий А. Н., Дорофеев А. Н. ле өскөлөри де.

Албаты-јон анчада ла лекцияларды мындый темалар аайынча угарга јилбиркейт: «Школ тын өзүмдү социализмди јарандырып турган айалгаларда», «Ишке тазыктырары кижини текши тазыктырып чыдадарында јаан учурлу», «Тын өзүмдү социализмнин айалгаларында текши үредүлү ле профессиональный школды јангырта төзөөринин төс задачалары ла ууламјылары», «Уренчиктерди экономический үредип тазыктырары», «Уренчиктерди ишке тазыктырарын ла белетеерин төзөөринде эрчимдү туружары — производственный коллективтердин бүдүретен кереги», «Балдарды үредип тазыктырары — СССР-дин гражданини конституция аайынча эдетен кереги», «Уредүнин материалый төзөгөзин тыгыдары — школьниктерди үредерин ле тазыктырарын тыгыдар тын арга», «Албаты үредүзин башкараарын јарандыраары — партиянын, албатынын текши кереги».

Законнын проегин коллективтерде шүүжерде үренчиктердин производственный бригадаларынын, цехтеринин ле участокторынын материалый-производственный базанын тыгыдары јанынан чоком шүүлтелер эдилген. Ол шүүлтелерди ајаруга алгаңы үренчиктерди ишке белетеерине јөмөлтө эдер.

Школдын ижин јангырта төзөөри — кажы ла биленин, бастыра совет обществонын јилбилериле кобулу јаан иш болуп јат. Онын учун лекцияны үредүчилердин, ада-энелердин, активтин алдына ағылап кычырганы тузалу болор. Бу задачаны јүрүмде бүдүрерине аймактарда педагогический билгирлердин университеттери јөмөлтө эдер аргалу.

Обществонын областьтагы организациязынын правлениези јербойындагы организацияларга лекторлорго болушту материалдар ийген. Ол тоодо: «Профессионально-технический үредү эмдиги өйдө», «Лектордын мастерствозынын төзөгөзи». Эмди «Јажы јеткелектер ле закон», «Областьта албатынын үредүзи келер өйдө», «Коммунистический моральдын ээжилерине үредип тазыктырары — эрчимдү ле турумкай ишчилерди белетейтен төс арга».

Калганчы өйдө «Билгирлер» общественонун областьтагы организациязынын правлениези журтхозяйственный билгирлерди таркадар лекциялардын методиказы жанынан бир канча семинарлар өткүрген. Эмди школдордын ижин ле профтехүредүни жанырта тюзөори жанынан лекциялар кычырары жанынан семинарлар өткүрери пландалды.

А. САФРОНОВ,
«Билгирлер» общественонун областьтагы организациязынын
правлениезинин председателинин заместители.

1984 ЖЫЛДА 21 АПРЕЛЬДЕ ТУУЛУ АЛТАЙДА ӨТКӨН КОММУНИСТИЧЕСКИЙ СУББОТНИКТИН ИТОГТОРЫ

Субботникке ажындыра белетенгенинин шылтуунда ишке чыдаар ончо улус турушты. Бойлорынын иштеп турган коллективтеринде чокым продукция эдип, *јүс эки мун тогузон үч* кижин иштенген. Олор субботникте иштеп алган *јүс јирме алты мун үч јүс бежен бир мун* салковый акчаны он биринчи бешжылдыктын фондына көчүрген.

Ол тоодо Горно-Алтайск городтын предприетелеринде ле хозрасчетный организацияларында 29400 кижин субботникке иштейле, 23479 салковый иштеп алган, Шебалин аймакта 11420 кижин 14500 салковой иштеп алган, Майма аймакта 9820 кижин 9550 салковой, Кан-Оозы аймакта 9191 кижин 12352 салковой, Кош-Агаш аймакта 9000 кижин 1385 салковой, Көксуу-Оозы аймакта 8024 кижин 14870 салковой, Ондой аймакта 8360 кижин 11580 салковой, Турачак аймакта 5865 кижин 10250 салковой, Улаган аймакта 5296 кижин 8800 салковой, Чой аймакта 4717 кижин 7060 салковой иштеп алгандар.

Субботникте турушкан улус иштеп алган акча жалды он биринчи бешжылдыктын төс фондына Туулу Алтайдын промышленный предприетелери 24481 салковойды, строительный организациялар — 10460, автомобильный транспорт — 6957, совхозторло государствонын өскө дө журтхозяйственный предприетелери — 45271, колхозтор — 20240, өскө хозрасчетный предприетелер, организациялар ла учреждениелер 18942 салковой көчүрдилер.

Субботниктин күнинде 3,5 мун кубометр агаш ла агаштан эткен материалдар, 19 мун квадратный метр бөстөр, 50 мун салковойдын эдүлү кийим, көп өдүк, јуунтылу темирбетон, эт, эттен эткен продукция, сарју, сыр, мебель, өскө дө көп продукция эдилген.

БУГУН КЛУБТА — ТЕМАТИЧЕСКИЙ ЭНИР

«Јакшылар ба, кару нөкөрлөр!

«Бис бүгүн бу залда јуулган иштин ле јуунын ветерандарын уткып турус».

«Иштин озочылдарын база...»

Анайда тематический энирди баштап, программаны башкарып турган кижии јурттагы клубта эмезе Культуранын туразынын кееркеде јазалган ла јарыткан сценазынан залда отурган улуска айдып турадылар. Залдагы улуска озочылдар, олардын једимдери, јуртта ончо улус тооп турган ишчилер керегинде куучын, художественно-публицистический спектакль болуп јат.

Клубта 1—1,5 частын туркунына өткөн кыска энирде јуулган улус озочылдар, тоомјылу улус, олардын јүрүми, эткен ижи керегинде көпти билип алып јадылар.

Байрамда чылап, чүмдеп јазаган сценанын көжөгөзи ачылардан озо, культпросветишчилерге сүреен көп керектерди эдип саларга келижип јат. «Бастыра күүнинен» деген телеберилтелердин редакторлары он јыл мынан озо бичигилеген: «Берилте 50 минут өткөн, сценарий машинага соккон 15—30 страница болды. Је онон озо журналисттердин коллективи оны белетеп, төрт ай иштеерге келишкен.

Је јурт јердеги клуб кажы бир иш өткүрерге ол кире узак белетенер аргазы јок, андый да болзо, иштенерге көп келижип јат.

Тематический энирлер культпросветиште јартамал пропаганданы ла агитацияны чоком ла једимдү, јүрүмле, улус бүдүрип турган хозяйственный ла политический задаларла колбулу эдер жанр болуп јат. Шак ла андый энир-туштажулар ажыра бистин областьтын јурт јерлердеги культуранын учреждениелери СССР-дин Аш-курсактын программанын бүдүрерине јөмөлтө эдип јадылар.

Андай тема аайынча Кан-Оозы аймакта Јабагандагы Культуранын туразында «Коммунист јурт јерде иштеп јат» деп темага учурлалган энир сүреен јилбилү өткөн. Анда болгон улус оны узак ундыбас, ол керегинде «Звезда Алтая» ла «Алтайдын чолмоны» газеттер бичидилер, областьтын радиозы ажыра берилген.

Энирди ажындыра белетеп, коммунисттерден кемди алып көргүзерин совхозтын парткомыла јөптөшкөни јакшы једим-

ге экелди. Озочылдар керегинде көп макташ жоктон, олардын жүрүминен, ижинен алып куучындаганы улуска сүреен жарамыкту болгон.

Жабагандагы энгир — областъта культпросветиштин научно-методический тос јеринин коллективи пландап өткүрип турган көп иштердин бирүзи. Андый ок ишти Горно-Алтайск городто («Коммунист болотоны»), Турачакта («Сен Геройдын оромында јуртап јадын») ла өскө дө јурттарда өткөн.

Андай иштерди белетеп өткүреринде јербойындагы культпросветишчилер туружып јадылар. Ол ологро сүреен тузалу практический болуш. Олор энгирди пландап белетейле, шүүжип јөптөөрине јетире туружып, андый ишти канайда өткүретенин билип алгылайт. Белетенер өйдөги кажы ла иш чокумдалып јарталат; кем ле куучындажар, нени сураар; композицияны канайда тözөөр, көргүзерге нени белетеер; залдагы улусты канайда јилбиркедип соныркадар, кем болујатан, кем нени эдетен — очозын ажындыра јөптөжип алар керек.

Анайда эдерге, энгирди јилбилү өткүрерге јурттагы клубтардын ишчилери бойынын колхозынын, совхозынын, јурт Советтин, аймактын ижин, керектерин јакшы билер учурлу. Партийный, профсоюзный, комсомольский организацияларла, совхозтордын, колхозтордын, предприятиелердин башкараачыларыла, јурт хозяйствонун специалисттериле јаантайын јуук колбулу болор керек. Олорло улай ла туштажып, куучындажып, јөптөжип турза, өткүрип турган энгирлерде бүгүн кандый јаан учурлу задачалар турганын јартап айдып берип турар, пландар ла молјулар бүдүп турганын чокумдап көргүзер аргалу болор.

Јурт јердеги клуб бойынын ижин совхозтор ло колхозтор, парторганизациялар бүдүрип турган јаңы задачалар аайынча јаңыртып турганын Туулу Алтайдын озочыл иштү клубтарынын ченемели көргүзет. Ол ченемелди научно-методический тос јердин ишчилери јууп, шүүп көрүп, культуранын өскө учреждениелеринде тuzаланарына таркадып турулар.

Культуранын јурттагы учреждениези болуп турган јаңыртуларла кожо барар, эн артык агропромышленный биригүлердин ченемелин пропагандировать эдер, коллективный подрядла иштеерине болужар, јуртхозяйственный науканын јап-јаңы једимдерин таркадарына јөмөлтө эдер учурлу.

КПСС-тин Тос Комитединин Пленумы, эмезе партиянын обкомынын, райкомынын пленумдары өткөн лө болзо, культ-ишчи ол ло тарый онын газеттерде јарлалган материалдары-

ла, жөптөриле тереңжиде таныжала, Пленумнын жөбин элбек калык-жонго эмезе Культуранын туразы канайда жетиретенин, партия тургускан задачаларды бүдүрерине кандый жөмөлтө эдер аргалузын темдектеп алар учурлу.

КПСС-тин Төс Комитединин Пленумдарынын материалдарынан культпросветиштин специалисттери тереңжиде үренеле, сценаристтерге, иш баштаачыларга, методисттерге керектү көп ээжилер, жакарулар табар. Темдектезе, ишмекчи кижини канайда көргүзөр: «Ненин учун дезе, иште кижини жаңыс ла материалый жөөжө эдип турган эмес, же анайда ок бойынын жайалтазын жарандырат, арга-чыдалын табат, күүн-табын тыгыдат, творческий тапкырын өскүрөт, Советтер ороонынын кижизи, коммунизмнин эрчимдү ишчизи болгонын көргүзөт».

Таскамал иш улустын жадын-жүрүмине, ижине бастыразына тарказа жаан жедимдерлү болор деп, партиянын Төс Комитединин Пленумдардын материалдарында айдылганы методический жаанынан жаан тузалу болуп жат. Андый шүүлтелерле Турачак аймактын Тураязынын туразында «Сен Геройдын оромында журтап жадын» деген темала энгир өткөн. Тургузылган задача аайынча материалдарды жууп шиндеген.

Көп улустын ортодо ишти канайда өткүрөтенин научно-методический төс жер өткүрөп турган семинарларда жартап жат. Семинарларда кезедүлөр, некелтелер жоктон, сурактын учурын жайым шүүжип, жарамыкту эп-сүмени жөптөжип табып жат. Культпросветишчилердин семинарларын анайда өткүргөни тузалу болорын көргүсти. Оны бистин областьтын бастыра аймактарында журт клубтарда жербойындагы жүрүм аайынча өдүп турган энгирлер, керелейт.

КПСС-тин Төс Комитединин декабрь айдагы (1983 ж.) Пленумы культуранын ишчилеринин алдына кажы ла журтка, кажы ла предприятиеге, коллективке жарамыкту тема ачты. Ол жаанынан КПСС-тин Төс Комитединин февраль айдагы (1984 ж.) Пленумда нөк. К. У. Черненко мынайда айткан: «Иштин арбынын пландалганына үзеери бир процентке бийиктедерине, продукцияны иштеп алар баазын жарым процентке жабызадарына декабрь айдагы Пленум кычырганын орооннын ишкүчиле жаткандарынын коллективтери жарадып жөмөгөн. Бу задачаны ишкүчиле жаткандар, партийный, профсоюзный ла комсомольский организациялар эрчимдү бүдүрөп турганы сүүндирет.

Партиянын политиказынын эн бийик бу амадузыла клубу социально-экономический тема аайынча иштеерге клуб-

тар бойларынын активин элбедер, өткүретен энгирлерди белетеерине экономисттерди тартып алар учурлу. Экономист ол бир процент ле жарым процент хозяйствого нени, кандый астам беретенин чотоор, ол акчала нени эдер аргалузын журттагы улус билип алар.

Клубтарда өткүретен энгирдин тематиказы элбек. Анда Ада-Төрөл учун Улу жууда турушкан улусла туштажып, оларды уткыйтаны, школдын ижин жангырта төзөөрин жартайтаны, жуунун алдындагы баштапкы бешжылдыктардын ла жуунун кийиндеги бешжылдыктардын мергендүчилери туштажатаны, көп балдарлу энелерди күндүлейтени ле өскө дө жаан учурлу керектерди темдектейтени бар.

Кан-Оозы, Көксуу-Оозы, Майма ла өскө дө аймактардын журт клубтарынын ла культуранын тураларынын озочыл ченемелин культуранын журт жерлердеги учреждениелеринде улустын ортодо культурно-жартамал иш өткүрер аргалары көп болгонын керелейт.

Партийный организациялар, олардын активи, ол тоодо агитаторлор клубты политический иш өткүрер төс жер деп көрүп турган, культпросветишчилер бойын эрчимдү идеологический ишчилер деп билип турган журттарда культурно-жартамал, идеологический иш кайнап, жаан једимдерлү өдүп турат. Олордо мастерствонун конкурстары, биленин вечерлери, бала чыкканы, черүге үйдешкени, озочылдарга бийик кайрал бергени, мөнгүн ле алтын тойлор жаан јыргалду байрам болуп өдөлө, иште ле јүрүмде жагы једимдерге оморкодот.

Јурт жерде художественный самодеятельностьгы тыгыдарына клубтарга ла Культуранын тураларына музыкальный ла текши үредүлү школдордын, комсомолдын комитединин, журукчылардын, библиотеكانын, профсоюзтын активинин болужы керектү.

В. МАКСИМОВ,
областьтын научно-методический төс
жеринин баш научный ишчизи

Бирлик биледе

(Алтайлардын ла казахтардын духовный ла культурный колбулары керегинде)

Бистин өйдө Советтер ороонынын албатыларынын национальный культурный колбулары там тыгып, духовный байлыгын бой-бойыла алыжары там ла элбеп, теренжип туру.

Анайда айтканын карындаштык албатылардын литературада ла фольклордо колбулары керелейт.

Темдек эдип, алтай ла казах албатылардын фольклорын ла литературазын алалы. Олор революциядын озогы ойдө бойларынын тапчы национальнй граынан чыкпайтан.

Эмди карындаштык албатылардын жебрен литератураларын бастыра Союзтын кычыраачызы тузаланат, телекейдин албатылары јилбиркеп таныжат.

Темдектезе, казах ла алтай фольклордын ла художественнй литературанын талдамазы бистин ле гран ары јанындагы госуларстволордын албатыларынын тилине көчүрилет.

Бистин албатыларыстын жебрен поэтический культуразыла, художественнй творчествозыла бистин ороондо ло гран ары јанында көп миллион тоолу кычыраачылар улү орус тил ажыра таныжып јадылар. Орус тил нациялар ортодо тил алыжатан төс арга бололо, албатылар ортодо најылык тынгырына јөмөлтө эдип, бистин албатыларыска телекейлик культуранын једимдериле таныжар арга берип туру.

Совет јаннын баштапкы ла јылдарында Коммунистический партия ла Совет госуларство албатынын творчествозын јарандырып өскүрерине тын ајару эткендер. Пролетариаттын улу бичиичизи А. М. Горький СССР-дин албатыларынын фольклорын бастыра Союзта таркадар задача тургускан.

Казахтардын, алтайлардын ла өскө дө албатылардын байлык поэзиязы А. М. Горький «ичинде толтыра алтынду кайырчактый» бодолгонын казах бичиичи Сабит Мукановло куучындажарда айткан.

Улу Горькийдин баштаганыла, онын редакциязыла 1937 јылда «СССР-дин албатыларынын творчествозынын» антологиязы чыккан. Анда бистин орооннын одус беш ук албатызынын, ол тоодо алтай ла казах фольклор јарлалган.

Национальнй фольклорды орус тилге эн артык совет поэттер көчүрген. Алтай албатынын В. И. Ленин керегинде «Алтын тандак јарыган» деп чөрчөгин орус тилге Демьян Бедный көчүрген. Јаңы ойдөги фольклорло кожо албатылардын жебрен творчествозы көчүрилген, Сулейман Стальскийдин, Джамбул Джабаевтин, Токтогул Сатылгановтын, Тоголок Молдонын, Николай Улагашевтин, Михаил Кадышевтин ле фольклордын өскө дө атту-чуулу специалисттеринин јуунтылары кепке базылып чыккан.

Орус кычыраачылар, орус тил ажыра көп национальностторлу Союзтын республикаларынын кычыраачылары алтай фольклордын талдамазыла, темдектезе, «Көгүтейле», «Алтай-

Буучайла», «Маадай-Карала», «Малчы-Мергенле», «Козын-Эркешле», «Көзүйке ле Баянла», «Алтын-Тууҗыла», өскөлөри-ле де танышкан.

Эмди Туулу Алтайдын фольклористтери «Сибирьдин ле Ыраак Күнчыгыштын албатыларынын фольклорынын кереези» деп жуунтылар чыгарарга алтай фольклордын эн јакшызын белетеп турулар.

Алтайлардын эпический поэзиязына, фольклорына ла ли-тературазына Казахстаннын ученыйлары ла бичиичилери јаан ајару эдип турулар. Ол тоодо: академиктер — М. О. Ауэзов, Г. М. Мусрепов, член-корреспонденттер — Н. С. Смирнова, И. Т. Дюсенбаев, наукалардын докторлары — Р. В. Бердибаев, И. Б. Базарбаев, поэттер — О. Сулейменов, С. Сейтхазин, К. Шангитбаев, бичиичилер — А. Алимжанов, К. Турсункулов, И. Есенберлин ле өскөлөри де.

Мен Мухтар Омарханович Ауэзовтын айтканыла 1954 жылда тили ле духовный культуразы жуук алтай ла казах албатылардын јебрен фольклорын, олардын колбуларын шиндеп баштаарымда карындаштык эки албатынын эпический поэзиязы, јебрен поэтический культуразы сүреен жуук болгоны јарталды.

Казахтардын, кыргызтардын, каракалпактардын, туркмендердин, татарлардын, башкирлердин, якуттардын, танатувалардын, хакастардын, шорлордын, тофарлардын, оосло айдып турган творчествозында, чөрчөктөринде түнгейи көп учурап јат. Темдектезе, алтайларда «Козын-Эркеш» деп кайчөрчөккө түнгей «Козы-Корпеш Баян-слу» деген чөрчөк казахтарда бар. «Алпамыш» деп эпоско түнгей чөрчөктөр узбектерде, казахтарда, каракалпактарда, татарларда, башкирлерде, алтайларда бар.

Казахтар ла алтайлар мундар жылдардын туркунына коштой јуртаган албатылар болордо, олардын тилинде, ээжијагында, јадын-јүрүминде текши эмезе түнгейге жуук немелер көп учурайт.

Эмдиги өйдө бистинг албатыларыстын духовный ла культурный колбулары там элбейле, теренжиди. Туулу Алтайда јуртаган казахтар алтай тилди бойынын тили чилеп, сүреен јакшы билгилейт. Алтайлар казахтардын духовный культуразынан јарамыктузын бойына алгылайт.

Кош-Агаш аймактын јерине казахтар он тогузынчы јүс-јылдыктын экинчи јарымында көчүп келгилеген. Эмди казахтар Кош-Агашта јуртаган улустын көп нургуны. Казах

албатынын материалый ла духовный культуразы жебойын-
да журтаган алтайларга (телениттерге) тыг салтарын јетир-
ген. Телениттер казах тилди јакшы билип, казахтардын
оос — поэтический культуразыла таныжып алгандар. Кош-
Агаш аймакта журтаган алтайлар казах чөрчөктөрдү, укаа ла
кеп сөстөрдү билер, кожондорын кожондогылайт.

Көп казах уулар ла кыстар областьтын национальный
школында үренеле, оног пединституттын алтай отделение-
зин үренип божодоло, областьтын школдорында алтай тил-
дин ле литературанын үредүчилери болуп иштегилейт.

Кан-Оозы аймакта сок јангыс Тураты журтта казах улус
јуртап јадылар. Анда журтаган акын Угрюмов Аркадий Фе-
дорович (Токтамыс) «Алып-Манашты» алтайлап сүреен јил-
билү айдып јат. Ол бойы казах кайчы. Онын репертуарында
казах албатынын оос-поэтический творчествозынын талдама
произведениелери — «Алпамыс», «Камбар», «Ер-Тыргын»,
«Козы-Корпеш» ле өскөлөри де.

Казахтардын ла алтайлардын литературада колбулары
калганчы јылдарда элбеди. 1972 јылда бистин областьтын ав-
тономиязынын 50-чи јылдыгына учурлай Туулу Алтайда ка-
зах литературанын күндери өткөн. Бистин областька јарлу
бичиичилер Кабдыкарим Идрисов, Сейджан Омаров, Саттар
Сейтхазин, Аманбай Сатаев ле өскөлөри де келип јүрдилер.

Казахстанга бистин алтай бичиичилер көп катап барып
јүргендер. Азиянын ла Африканын ороондорынын бичиичи-
леринин V конференциязы бистин көп национальностторлу
Төрөлистин өскө бичиичилериле кожо Туулу Алтайдын би-
чиичилеринин делегациязы турушкан. Алтай бичиичилер со-
вет литературанын Қазахстандагы күндеринде турушкан.

Кезик казах авторлордын произведениелери алтай тилге
көчүрилеле, кепке базылып чыккан. Алтай тилге Джамбул
Джабаевтин произведениелери, казах албатынын чөрчөктө-
ри көчүрилген. Алтай тилге казах поэт Саттар Сейтхазиннин
үлгерлеринин «Кызыл генерал» деп адалган јуунтызы, Ильяс
Есемберлиннин «Чөлдөрдүн јайымы учун» деп романы чык-
ты. Эмди өскө дө казах авторлордын произведениелери ал-
тай тилге көчүрилип јат.

Бистин казах најыларыс алтай бичиичи Лазарь Кокышев-
тин «Арина» деп романын, поэт Аржан Адаровтын үлгерле-
ринин јуунтызын, өскө дө алтай бичиичилердин произведе-
ниелерин көчүреле, кепке базып чыгардылар. Алтай литера-
торлордын произведениелери улай ла Алма-Атанын газетте-
ринде ле журналдарында јарлалат.

1975 жылда Қазақстанда совет литератураның күндери өдөрдө мен алтай поэт Паслей Самыкла кожо республиканың эки облазында болгом. Кызыл-Ордынский ле Актюбинский областьтарда уккан-көргөнисти областьтың радиозы ажыра куучындаганыс. «Звезда Алтая» ла «Алтайдың Чолмоны» газеттерде жарлаганыс.

Горно-Алтайсктагы педагогический институтта филологияның факультединде студенттерге СССР-дин албатыларының литературазы аайынча лекциялар кычырылып јат, анда казах литературага јаан ајару эдилет.

Филология факультеттин студенттери казах литератураны сүреен јилбиркеп үренгилейт. Абай Кунанбаевтин, Мухтар Ауэзовтың, Габит Мусреновтың, Сабит Мукановтың, Габиден Мустафинниң, Олжас Сулейменовтың, Абдижмилья Нурпеисовтың ла өскө дө јарлу бичиичилердин творчествозы аайынча рефераттар, курсовой иштер бичигилейт.

Бистин научный колбуларыс база элбеп ле теренжип туру. Казах ССР-дин наукалар Академиязының ученыйлары алтай албатының јебрен историязына ла духовный культуразына јаан ајару эдип, јилбиркеп шиндеп турулар. Академияның научный ишчилери Туулу Алтайга көп катап экспедицияла келип јүргендер. Бисте тил керегин үренер институтың, литератураның ла искусствоның М. О. Ауэзовтың адыла адалган институттың, этнографияның институтының научный ишчилери болгондор.

Қазах ССР-дин наукалар Академиязы бойының аспирантуралары ла докторантуралары ажыра бир канча алтай ученый-фольклористтерди үредип белетеди. Эмдиги өйдө литератураның ла искусствоның институтының аспиранттары Туулу Алтайдан барган В. Сыркашев, И. Шинжин. Келер өйдө аспиранттардың тоозын көптөдөтөни темдектелди.

Бистин казах најыларыс алтай албатының музыкальный культуразын өскүрерине, оны пропагандировать эдерине база тың болужып јадылар. Алтай чөрчөктөрдди, алтай албатының озогы ла эмдиги совет кожондорын бичиген баштапкы грампластинкаларды Алма-Атадагы грамзаписьтин студиязы чыгарган. Бу студияның ишчилери директоры М. В. Бестыбаевке баштадып, Туулу Алтайга келип, јаан тузалу, јакшынак иш бүдүргенин алтай албаты ундыбас.

Бистин албатыларыстың ортодо өскө дө најылык ла творческий колбулар, јилбилү јорыкташтар, туштажулар көп болгон, мынан ары там көптөөр. Ол колбулар ла туштажулар бистин албатыларыстың најылык колбулары бек болго-

нын керелеп, олардын духовный культуразы жууктажарына жомолто эдип, бистин торол коммунистический партиябыстын ленинский национальный политиказынын ойгорын керелейт.

Албатылардын духовный культуралары бой-бойынан байыгып ла жууктажып, онын интернациональный тозоготи тыныганы «келер ойдоги коммунистический обществодо бирлик культура болорына жомолто эдер» деп КПСС-тин Програмазында айдылган.

С. КАТАШ,
филологический наукалардын кандидады, литературовед,
СССР-дин бичиичилер Бирлигинин члени

РЕЙГАН КНР-га БАРЫП ЖУРГЕНИ КЕРЕГИНДЕ

Быыл апрель айдын учында США-нын президенти Рейган Китайга барып жургени телекейдин газеттеринде тын ажарулу болды. Кунбадышта буржуазный газеттер американо-китайский эрмек-куучындардын жангыс ла тышжанынан коргузилип, онотийин мактаган керектерге ажару эттилер. Оны президент бойы баштады. Рейган быыл кускаде президенттин жери учун тартыжуда бойын мактаарга болуп, куучындарында Китайга барып жургени США-га суреен жаан тузалу деп айдарга кужуренди.

Выборлор алдындагы иш бу жорыкты тuzаланарында Вашингтоннын администрациязына жуук радио ло телевидение, газеттер туружып жат. Рейган бойы США-нын администрациязы «амыр-энчуге кужунзейт, жууны корор кужуни жок деп айдып турганыла коштой, Китайда жоголып барып жаткан кереес панд куштарды чеберлеп корып аларына 10 мун доллардын чегин берип турат. Рейган Пекинге барып жургенинен кандый астам аларын, бу жорык президент болоры учун тартыжуда ого кандый болуш берерин келер ой коргузер.

Je Рейганды жангыс ла выборлордын жилбилери Пекинге апарган эмези жарт. КНР-де болгонын, Китайдын башкараачыларыла тушташканын президент Рейган элден озо СССР-дин ле оско до социалистический ороондордын амир-энчуге кужунзеген политиказын жабарлаарга, Азияда ла Тымык тенистин районында айалганы катуландырарга, Пекинди США-нын агрессивный политиказына колбоорго тuzаланды. Калганчы амаду анчада ла жаан жеткерлу.

Рейган Китайга барып жургени — империализм СССР-ге,

Вьетнамга ла өскө дө социалистический ороондорго удурлашкан тартыжуда жаңы союзниктер бедреп табатан экинчи алтам болуп јат. Баштапкы алтамды Рейган 1983 јылда күскиде Токиого ло Сеулга барып јүрөрдө эткен.

Рейган Совет Союзка удурлажа Күнбадышта бар биригүге түней союзты Күнчыгышта төзөөргө амадап турганын јажырбайт.

США Совет Союзла удурлажа тартыжатан экинчи зонаны Күнбадыш Европаны ээчиде Ыраак Күнчыгышта төзөйлө, бу районды Американын јилбилери таркаган јер деп јарлайла, мында США-нын черүлерин көптөдөргө, США-нын, Япониянын, Түштүк Кореянын военно-политический биригүзин төзөйлө, бу биригүге онон Австралияны, Жаңы Зеландияны, АСЕАН-нын ороондорын, Тайваньды кожуп аларга кичеенип туру.

Телекейдин бу талазында США-нын тын ийделү экинчи черүлери туруп јат. Анда 465 мун военнослужащий, 140 јуучыл кереп, көп самолет бар. США-нын черүлеринин ле јуулажар техниказынын турлулары Тымык тегиште, Японияда, Түштүк Кореяда, Филиппиндерде, Австралияда ла өскө кезик ороондордо бар.

Президент Рейган Китайга барып јүргени Вашингтон Пекинди бойынын камаанына тартып аларга иженип турганын база катап кереледи. США-нын госкачызы Шульц Азиянын ла Тымык Тегистин сүреен јаан стратегический учурын темдектейле, көп албатылу Китай бу регионнон төс јери болуп јат деди.

Вашингтон бу төс Американын империализмин јилбилерине тузаланарга турганын США-нын каруланарынын министри Уйанбергер јажырбай, США-нын коруланар задачаларында Тымык тегиштеги политиказынын төзөгөлөринин бирүзи «КНР-ле бек колбуларлу болотоны» деди. США-нын министри анайда «Совет јеткер тыгый бергени керегинде» айдып турган шүүлтелериле кожо айткан ајарулу.

Китайдын башкараачылары Рейган Пекинде болгоны керегинде айткан куучындарында США-нын башкарузынын јууга белетенер антисоветский политиказын јарадып турус деп айдарынан јалтанып, телекейдин јүрүминин ле эки ороннын кезик сурактары аайынча эки башка шүүлте бары јарталды деп айдала, андый да болзо јаан учурлу керектерде, элден озо СССР-ди «токтодып алатан» деген суракта КНР-дин ла США-нын јилбилери тегин болгоны эмезе коштой барып јатканы јарталган дежет.

Пекин телекейлик политиканын кезик јаан учурлу уулам-жыларында (Индокитайдагы айалгада, Афганистанла колбулу керектерде) Американын империализмиле бирлик болорына беленин угусты.

США-нын президенти КНР-ге барып жүргени Пекин Вьетнамга удурлаштыра 1979 жылдын февраль айынын кийинде эн жаан каршулу керектер эдип баштаганына, Китайдын көп тоолу черүлери Вьетнамнын јерине кирип јуулаган өйгө келишкени ајарулу.

Пекинде Рейган КНР-дин башкараачыларыла туштажарда США ла Китай военный ла разведывательный иште өмөлжөрин тыгыдары, Китайга Американын мылтык-јепселин садары керегинде куучындажып јөптөшкөни телекейдин, элден озо Китайла коштой турган ороондордын эл-јонын тын чочытты.

КНР-дин башкараачылары телекейде айалганы кем катуландырганын өнөтийин булгап, СССР-дин ле США-нын политиказын түнгей деп айдын, телекейде болуп турган јеткерлү керектер эн жаан эки государствонын ортодо тартыжудан улам болуп туру деп угускылайт. Олор Американын империализми јууга белетенип, јуу-јепселдерди көптөдип турганын, Вашингтон — Токио — Сеул ортодо военный биригү төзөөргө турганын, Тымык тенгисте ле Азияда јууга белетенип турганын билбеечи ле көрбөөчи болгылайт.

Онон болгой США-нын президентинин алдына јакшы көрүнерге Пекиннин башкараачылары Совет Союзты «Китайга јеткер эдип туру» деп бурулаганы Рейганга јарады.

Ол ок өйдө Китай ла США «бой-бойларына јеткер этпей турулар, олор телекейде амыр-энчү ле јеткер јок болорынын жаан учурлу сурактарында текши јилбилерлү деп айдып турулар. Олор ненин учун анайда айдып турганын билерге күч. Китайга јеткер кайдан келип турганын олор өскө јерден бедреп јадылар. КНР-ге јеткер, чындап та, бар болзо, ол США-нын империализминен келип јат. Шак ла США Китайдын јери болуп турган Тайваньды одус беш жылдын туркунына бойынын шинжүзинде тудуп јат. Тайваньда бастыра Китайды јайымдап алатан амадулу чанкайшисттерди мылтык-јепселле, јуулажар јангы техникала јепсегилейт. США КНР-дин јерине ядерный табару эдетени керегинде президент Картердин администрациязы белетеген 59 №-лү јакаруны бүдүрбес эдип токтотконы керегинде Вашингтондо јарлабады.

Президент Рейган Пекинде эки јүстенип, Китайдын цивилизациязынын сүреен жаан једимдерин ајаруга алып, кы-

дат албатыла најылыкта болорго тын күүнзеп турум деп айтканын телекейдин эл-јоны кайкап уккан.

Китайда гражданский јуу болгон өйдө Америка ороонго олјолоп киргенин, республика тözөлгөн баштапкы јылдарда албатынын јанын экономический курчуда тумалаарга ченешкенин, 50—60 јылдарда США Китайга өштү политика өткүргенин КНР-де ундыгалак. Вашингтоннын администрациязынын эмдиги башчызы, Пекинде кыдат албатынын эн јуук «најызы» болорго ченешкен Рейган 1979 јылда «кызыл Китайды» түрме деп адаган, Картердин администрациязы КНР-ле колбуларды јарандырарына ууландыра эдип турган керектерди США-нын озогы эн јуук ла быжу најызын — Тайваньды садып турганы деп айтканы КНР-де база ундыгалак.

1980 јылда Рейган президентке тудулары учун тартышкан программада Тайваньдагы башкарула колбуларды там тындыдар, «кудай јанын јандабас коммунистический Китай» јанынан сергелен болоры айдылган.

Вашингтон эки јүстү болгонын «США јаны најыларлу болорго болуп, азийгы најыларын таштабас» деп Рейган Пекинде айтканы керелейт. Тайваньга мылтык-јепсел садарын астадары јанынан Рейган нени де айтпады. Онон болгой Вашингтон Тайваньга 87 миллион долларга јаны мылтык-јепсел садарга турганы јарлалды.

Президент Рейган Вашингтоннын өскө албатыларды базынар, бийлеер политиказыла башкарынып, Пекинди «ууркүчтерди көпчитпегер», тегин јерге «чочыбагар», Тайвань керегинде суракта «бойыгарды тудуныгар» деп, Пекинди кычырып туру.

Рейган Китайга барып жүрген военно-политический амадулардан башка база бир јаан учурлу амаду болгон. Ол амаду — Китайдын сүреен элбек рыногын США-нын монополиялары тuzаланарын элбедери. Пекин јаар учар алдында, мен США-нын монополиялары Китайдын рыногында бек отурып аларын јеткилдеерге бастыра аргаларды тuzаланарым деп, Американын бизнесмендерин бүдүмјилеген. «Мен бойымнын јардыма «Кыдаттар, Американын товарларын садып алыгар!» — деген кычыру илип аларым деген.

Қалганчы өйдө КНР-дин ле США-нын колбулары тынғый бергени ајарулу. Бүгүн США-нын сегис јүске шыдар кампаниези КНР-ле экономический колбулу, олордон 110 кампания Китайда чыгартулу улузы иштеген организацияларлу. Быјыл КНР-ге «эки јара (гражданский ле военный керектерде) тuzалангадый Американын техниказын садарына

5 мун доллар берери темдектелди. Бастыразы 2 миллиард доллардын техниказы садылар. Американын фирмалары Китайдын экономиказына 676 миллион доллар акча садылар. Бу көргүзү аайынча КНР-ле колбулу госуударстволордын ортодо США баштапкы жерде туруп жат:

КНР-де Американын капиталы ортоктожып турушкан 21 предприятие бар. США-нын эн жаан нефтяной кампаниялары Китайдын талдама жерлеринде нефть бедреп табатан договорлор эделе, иштеп турулар. Рейган Пекинде болотон ойгө Американын «Оксидентал петролеум» фирмала ортоктожып, КНР-де таш-көмүр казып алары керегинде жөптөжү беле-телген. Рейган Пекинде болордо Американын фирмалары Кытайда иштеерине жеңилтелер эдери керегинде жагы жөптөжү-лер эдилди.

Калганчы жылдарда США-нын ла КНР-дин ортодо наука-да ла техникада өмөлөжөтөн 21 протокол тургузылды, үч жүстен ажыра проектти кожо бүдүрген. Президент Пекинде болордо Кытайга кезик космический техниканы ла техноло-гияны садарын, Кытайдын ла Американын қосмонавттары космос жаар кожо учарын белетейтенин шүүшкен.

США-да он муннан ажыра Китайдын студенттери ле стажерлары үренип жадылар. Олордын тоозын келер өйдө жүс мунга жетирер арга бар деп Рейган айткан. Кажы ла ай сайын Кытайдан США жаар жүстен ажыра делегация атанып жат. 1983 жылда Кытайга 150 мун американец келип жүрген. Ол тоо 1979 жылдагызынан үч катап көп.

США-нын ла КНР-дин ортодо саду-экономический колбулар элбегени, Американын капиталы Китайдын экономиказына там ла көп кирип турганы бай США жокту Кытайга килеп турганы эмес, империалисттер социализмнин нажылары качан да болбогон, болбос то. Онызы жарт.

США-нын башкараачылары Пекин экономикада өмөлө-жөргө жылбиркегени — Китайдын экономиказын телекейлик капиталистический рынокло колбоштырарга, КНР-дин ич-бойындагы ла тышжанындагы политиказын империализмге жа-рамыкту ууламжылу эдерге, КНР-дин общественный жүрүми-нин төзөгөзин жайрадарга амадаганы. Шак ла онын учун Китайдын башкарузы «Күнбадыштын алдына эжикти элбеде ачар», «билгирлерди жайым алышкадый айалга тө-зөөр» деп жарлаганын Рейган тын жаратты. Анайда эткени Кытайдын ла США-нын жылбилерин жуукташтырды деп айтты.

Д. А. СОРТЫЯКОВ,
КПСС-тин обкомынын лекторы

АНТИСОВЕТИЗМ — ЭМДИГИ ӨЙДӨГИ АНТИКОММУ- НИЗМНИНГ ТӨС УУЛАМЖЫЗЫ

Империализмнинг коммунизмге удурлаштыра өткүрүп турган каршулу ижи эмдиги айалгаларда көп нургуны анти-советизмнинг жолыла барып жат. «Совет Союзка, социализмнинг ороондорына удурлаштыра сүреен элбек ле калжу психологический жуу өдүп жат» деп, КПСС-тин Төс Комитединин июнь айдагы (1983 ж.) Пленумнын жөбинде айдылган. Империализмнинг ороондорында жагыс ла СССР-ге удурлаштыра төрт жүске шыдар организациялар каршулу иш өткүрүп жат.

Империализмнинг идеологиясында ла политикасында ан-тисоветизм Совет государство төзөлгөниле кожо башталган. 70—80-чи жылдарда антисоветизм жанынан идеологический шүүлтөлөр өскөлөндү. Экономический ле научно-технический колбулар ажыра, анайда ок куурмакту пропаганда, «кижинин праволорын корыыр» меке кампаниялар өткүрүп, социалистический жүрүмди бузуп болбой салала, империализм телекейде айалганы коомойтыдып, Совет Союзка ла социализмнинг најылык ороондорына удурлаштыра психологический жуу баштаган.

1982 жылдын учында Вашингтондо «коммунистический ороондорды демократизировать эдерине» учурлаган аңылу конференция өткөн. Ол конференцияда США-нын государственный качызы Дж. Шульц айткан куучынында «демократизация» дегени — социализмнинг ороондорында капитал бийлейтен жаңды ойто орныктыратаны, андый амадуга једерге социализмнинг исторический једимдеринин учурын јамандайтан психологический жуу өткүрер керек деген.

Империализм СССР-ге удурлаштыра калганчы жылдарда өткүрүп турган идеологический жууда бир канча чокым уулам-жылар билдирет. Баштапкысында, озор Совет обществоны кижиге килебес, улусты истеер тоталитарный јан деп көргү-зерге кичеенгилейт. Бу ууламјыда советологтор социализм-нинг теоретический ле идеологический төзөлгөлөрин јайра-дарга, социализмге удурлаштыра демократияны тургузарга күјүренгилейт. Андый амадула империализмнинг пропаган-дазы «Совет Союзта кижинин праволоры бузулып туру» деп кыйгырат. Бу иште анчада ла Американын «Јайым» учун тартыжаачы болуп тургандар албадангылайт.

Экинчизинде, Совет Союзка удурлашкан психологический жууда «Совет экономикада кызалангдар барын» улай ла жарлап, ол ажыра капиталдын ороондорынын ишкучиле жаткандарына экономический кызалангдар ла бускалангдар ненин учун болуп турганын жастыра коргузерге амадагылайт.

Учинчизинде, антисоветизм ленинский национальный политиканы жабарлаарына, Совет Союзта «национальный сурак» бары керегинде орды жок шуulte таркадарына ууланган. Ол ажыра капитализмнин телекейдин бойында оскo до ук албатыларды кыйа коруп, базынып турганын жажыраарга жадылар.

Тортинчизинде, антисоветизм «советтер жуулайтан жеткер» бары керегинде кок тогун шуulte таркадып, «СССР кунбадыштагы цивилизацияны жоголтор, Азиянын, Африканын ла Латин американын албатыларын жуулаар жеткер бар деп коркыдат. Совет Союз олжочыл политика откюрип турганынан улам оныла кыйалта жок ооркожор деген шуultени телекейдин эл-жонына таркадып турулар.

Калганчы жылдарда буржуазиянын пропагандисттери социализм ишкучиле жаткандарга бир эмеш социально-экономический жеңилтелерди эдер аргалу, же оны кижинин праволорын ла жаыымдарын, демократияны жоголткoны ажыра адип жат дежет.

Империализмнин идеологторы капиталистический строй, жаыым конкуренциянын обществозы — демократиянын, кижинин жаыымынын эн бийик жозогы деп коргузерге кужурегилейт. Анайда айдып турганы политический керектерди экономический ле социальный керектерле колбу жоктон алганы болуп жат.

Журумде болуп турган кажы ла чокым керекти оскo керектерле колбулу алып, онын учурын шууп корори керекту деп, марксизм уредет. Кижини, чындап та, жаыым болоры материальный, экономический колбуларда кандый камаанду болгонынан корунер. Ол жанынан буржуазный обществодо кижинин жаыымын алза, ол учы-учында ишкучиле жаткандардын кучин жигени ажыра капитал коптоп турарыла токтоп жат.

Буржуазиянын демократиязы мындый уч ээжиле тозолгон: жоожони туш улус ээленетени, иштенер ийдени (улусты) жаыым садып алары ла садары, ончо улус закон алдына жанду тен праволорлу болотоны. Капитал бийлеген ороондордын кезигинде оскo до жаыымдар — кудаи жагын жандаар, организациялар тозоор, политический иш откюрер жаыымдар бар. Же журумде албаты-калык андый жаыымдарды толо тuzаланар

аргазы јок. Капитал бийлегенине, капиталисттин астамына, ишмекчилерди кулданарына эмеш ле јеткер боло бергежин, ишмекчи класс күүн-кайрал јок тартыжуда јуулап алган демократический праволор ло јайымдар јоголтылып калат.

Оноң болгой, капиталисттин јүрүмине, капитал бийлеп турганына јеткер билдирбей турган амыр да ойдө капитал бийлеген обществодо миллиондор тоолу улус чек праволор јок артып туратаны бар. Иш јок улус оны бойынын јүрүминен көргилейт.

Темдектезе, США-да ишке чыдаар улустын 11 проценти, 12 миллион кижии иштенер правозын тузаланар аргазы јок. «Текши рыноктын» ороондорында иш јок улустын тоозы 11,5 миллион кижиге јетти, эмезе бастыра иштеер улустын 10,3 проценти. Англияда 3,3 миллион, Италияда 2 миллион кижиде, Францияда ла Испанияда база анча ок улуста, ФРГ-де эки миллионго шыдар, Канадада — 1,5 миллионноң ажыра, Японияда — 1,3 миллион кижиде өткөн јылдын туркунына капиталдын ороондорында иш јок улустын тоозы токтоду јоктоң көптөп турды.

Капиталдын ороондорында су-кадыкты корыыры, социальный јеткилдеери, улус јуртаар туралар тудары јанынан государствонын программаларын улай ла астадып турганы ишкүчиле јаткандардын тегин де коомой јүрүмин там коомойтыдат. Темдектезе, США-нын 1982 јылда государственный бюджетинде социальный керектерге темдектелген чыгымдарды 35 миллиард долларга аstatкылаган. 1983 јылдын бюджетинде ол чыгымдар база астадылды. ФРГ-де «тын кымакайланары» социальный чыгымдар 14 миллиард маркага аstatты. Андый ок керектер капиталдын өскө дө ороондорында болуп турганы түрени ле јокту улустын тоозын көптөдөт. Иштин Телекейлик Организациязынын чотогоныла болзо, капиталдын тын өзүмдү 24 ороонында 60 миллион, эмезе ончо улустарынын 12 проценти јүрүмин јеткилдеп болбой јүрет.

Капитализмде ишкүчиле јаткандардын эн керектү социально-экономический праволорын јеткилдебей турганыла коштой албаты-калыкты политический базынары тынып јат. «Јайым телекейдин шибеези» болгон США-да улусты политический амадуларла истейтени сүреен элбеде төзөлгөн. Јагыс ла ФБР ондор миллион тоолу улустын сабарларын кепке бастырып алган. ФБР калганчы јылдарда бойынын ороонынан 500 мунган көп улусын «каршулу керектер» эткен деп бурулады. Олордын эткен керектери законды буспаган.

Англияда 11 миллион кижиге эмесе орооннын улузынын бежинчи үлүзи керегинде полицияда жарабас керектер эткени жуулган. ФРГ-де 3 миллион кижиге политический керектер учун истеткен, 5 миллион кижиге полицияда жетирулер жуулган. Политический шүүлтелери жанынан Күнбадыш Германияда 4,5 мун кижиге государствонун учреждениелерине ишке кирер аргазы жок.

Сок жагыс социализмнин айалгаларында демократия албатынын жагы болгон учурын көргүзөт. Кижинин күчин жиичи стройдо бир де правозы жок болгон улус — ишкүчиле жаткандар социализм тужында экономический, социальный ла политический тен праволорлу болуп алат деп, В. И. Ленин темдектеген. «Цивилизованный обществонын историзында баштапкы катап албатынын элбек калыгы жагыс ла выборлордо үн береринде акту бойынын күүниле туружар эмес, же государствонун керектерин күнүн сайын башкара-рында туружар аргалу боло берди» (В. И. Ленин. Соч. толо жуунтызы, 33 т., 116 стр.).

«Тын өзүмдү социализмде демократия база жаранып, тында өскөн болуп жат. Бастыра граждандар, эр ле үй улус, башка-башка расалу ла национальносту улус тен праволорлу, кажы ла кижиге иштенер, амыранар, үренер, журтап жадар квартиралу болор, су-кадыгын корыыр ла өскө дө социально-экономический, политический праволорлу ла жайымдарлу болгоны — омор ончозы бистин жүрүмде бүдүп турган, СССР-дин Конституциязы ла социалистический жүрүмле жеткилделген.

Социализмнин бу улу жаан једимдерине удурлаштыра буржуазиянын обществозы, онын төгүнчик ле меке демократиязын мактаачылар, «кижинин праволоры» учун төгүне ле тартыжаачы болоочылар нени көргүзөр аргалу? «Бис жайым общество» бойын адап турган жүрүмнин «једимдери», капитализмнин историзынын ичкери базыды жеткилдеген жазылбас јоболдоры — байлар бийлеп алганы ла монополиялардын базынчыгы, социальный ла национальный кыйын, экономический кызаландар, иш жок улустын тоозы там ла көптөп турганы, јоктулардын шыралу жүрүми, улустын кылык-јагы үрелип турганы» — деп, КПСС-тин Төс Комитеди 1984 жылда 4 февральда бастыра избирательдерге, СССР-дин ончо граждандарына эткен кычырузында айдылган.

Демократия, улустын праволоры ла жайымдары дегени совет улустын күнүн сайынгы жүрүминде тузаланып ла бүдүр-ип турган чокым керектер болуп жат. СССР-дин көп мил-

лиондор тоолу улузы албатынын депутаттарынын жербойындагы ла Верховный Советтеринин депутаттары ла активисттери болуп иштегилеп, государственный ла политический башкартунын жаан школын өдүп жадылар. Бүгүн бастыра Советтерде 2,3 миллион депутаттар ла 30 миллионнон ажыра активисттер иштеп жадылар. Депутаттар избирательдердин алдына бойларынын эдип турган ижи керегинде отчет эдери, общественный жүрүмнин жаан учурлу сурактарын бастыра албаты шүүжери совет политический системанын практикасында жанжыккан керектер. Жаан учурлу дегедий Совет закондордын бирүзи де албаты шүүшпегенче жөптөлбөй жат.

Буржуазиянын обществосында кажы бир законнын проегин албаты-калык шүүшкен учуралды социализмнин идейный өштүлери бедреп таппас. Онон болгой Англиянын, ФРГнин ле Италиянын башкарулары Американын жаңы ядерный окторлу ракеталарын бойынын жерлеринде тургузып баштаарда андый пландарды ороондорынын миллиондор тоолу улузы жаратпай тургандарын ажаруга албадылар. Анайдарда, капиталистический ороондордо албаты-жоннын элбек калыгы бойларынын башкаруларынын ичбойындагы ла тышжанындагы политиказына кандый да камаан этпей жат. Закондор жөптөн чыгарар органдарда жаан капиталдын жылбилерин корулайтан улус отурып жадылар. Онон улам закондор жөптөн чыгарар органдар албатыны бийлейтен, базынатан органдар болуп алгандар. «Американын жайым демократиязы» дегени — албатынын жаңы деп, шоодып айтканы болуп жат. Анайда Американын жарлу журналисттери М. Килиан ла А. Савислан бичигендер.

Кижиде эдетен керектер жокко праволор болор аргазы жогы жарт. Онын учун Совет государство кижини ончо жанынан тен өскүрери, граждандардын праволоры жанынан кичеенип, КПСС ле Совет государство общественный дисциплинаны тыгыдарына, бастыра граждандар обществонын алдына бойынын молжуларын бүдүрерине, текши керек учун акчек иштеерине, совет албатынын революционный једимдерин корыырына жаан ажару эдип жадылар. Демократический праволорды јеткилдегени, эл-жон алдына акчек иштегени ажыра совет обществонын эн жаан једими — эртенги күннен јалтанбайтаны, коммунизмнин амадулары бүдерине иженери јеткилделип жат.

Јөөжөни туш улус ээленгенинен текши эл-жон ээленерине, капиталистическийден коммунистический формацияга көчөр улу жаан керекте бойынын уур-күчтери бар болотоны жарт.

Олор өзүмле кожо болуп турган једикпестерле, бүдүрүп турган жаңы исторический задачалардын элбегиле, кезикте јарты јогыла колбулу, је олор ончозы јаан өзүмнинг, жаңы керектердин једикпестери ле уур-күчтери.

Социализмнинг экономический политиказы албаты-хозяйствоны турумкай тыңытканы, научно-технический өзүмди түргендеткени ажыра ишкүчиле јаткандардын јадын-јүрүмин јарандыраына ууланганы СССР-дин калганчы јылдардагы өзүмининг итогторынан көрүнөт. 70-чи јылдарда албаты-хозяйствонынг астамын бийиктеткени иштинг арбынын 1,5 катап өскүрген. Совет науканын жаңы јаан једимдерининг шылтуунда чек жаңы промышленность, темдектезе, атомный машиностроение, космический техниканын, электронный ла микроэлектронный, микробиологический промышленность, лазерный техника, искусственный алмазтар, өскө дө жаңы синтетический материалдар эдери төзөлдү. Уур промышленность тыңыда өсти. Производствонынг средстволорын 70-чи јылдарда эдип чыгарганы оны алдындагы 20 јылдын туркунына эдип чыгарганына тен болды. Электроэнергияны иштеп алары, 60-чы јылдардагызына көрө, 2 катап көптөди. Јурт хозяйствонынг интенсификациязынынг шылтуунда ишчилердин тоозы астаган да болзо, продукцияны иштеп алары көптөди. 1 гектар кырага чотозо, јетенинчи јылдарда 1,3 катап көптөгөн.

Экономический ийде тыңыганы ажыра албаты-калыктын јадын-јүрүмин јарандыраар элбек программа бүдүп јат. СССР-дин национальный кирелтезининг 75 процентке шыдары тузаланарына чыгымдалат. Улус јуртаар туралар тударын ла социально-культурный строительствоны алза, национальный кирелтенин 80 проценти албатынынг јадын-јүрүмин јарандыраына чыгымдалат.

Совет улус коммунизм учун тартыжунунг экономический фронтында исторический једимдерин темдектеп тура, уур-күчтерди, јастыраларды, једикпес-тутактарды база көрүп јадылар. Албаты-хозяйствонынг кезик бөлүктеринде өрөлү-төмөндүзи бар. Планаарында ла иш башкарарында једикпестер көп. Ол керегинде јаан куучын КПСС-тинг Төс Комитедининг декабрь айдагы (1983 ј.) Пленумында болды. Пленум темдектеп јөптөгөн иштерди коммунисттер, бастыра совет улус-јарадала, эмди оларды јүрүмде бүдүрери јанынан эрчимдү иш башталды.

«Советологтор» СССР-де «национальный сурак» бар дегени база көк-төгүн. Азыйгы јаннан арткан национальный су-

ракты Совет жаң учына жетире бүдүрүп салды. СССР-де «национальный сурак» бары керегинде тал табыш баштаары буржуазиянын идеологтарына Совет Союзта каа-жаа жерлерде бар националистический шүүлтөлөрдү көпчидерге, экинчизинде, бойлорынын ороондорунда өскө ук улусты базынып турганын актаарга керектү. Темдектезе, США-да негрлерди кулданарын токтодып та салган болзо, кара чырайлу улусты кыйа көрөтөн расизм Американын жүрүминде эмдиге артканча. США-да негрдин билезинин кирелтези ак чырайлу улустын кирелтезинен жүк ле 60 проценти. Негрлер ортодо иш жок улустын тоозы ак чырайлу иш жок улустан үч катап көп. «Жайым» Америкада индеецтердин, мексиканецтердин, пуэртиканецтердин жүрүми база андый эмезе анан коомой.

Англияда, ФРГ-де, Францияда, Голландияда, Швейцарияда жербойындагы нацисттер Азиянын ла Африканын ороондорунан иш бедреп барган улусты кыйа көрөри тындыды.

Эмдиги айалгалар сионизм бажын көдүреле, расизмле, антикоммунизмле бирикти. Сионизм бүгүн мүргүүлдин организациясы эмес, телекейлик монополистический буржуазиянын араб албатыны базынатан идеологический ле политический инструмент болуп жат.

Кыскарта айтса, буржуазиянын идеологтары бистин орондо социалистический строителствонун ченемелин жаратпай, жабарлап турарда, олар жиит госуларстволордын албатыларын социализмнин жолунан туура апарып болбозо до, ого жүк жастыра, националистический жолго тургузарга амадап турулар.

Же Совет Союзта женген социализм — социализмин текши ээжилерин кажы ла республиканын чокым айалгазына келиштире жүрүмде бүдүрген КПСС-тин ленинский национальный политиказынын улу жаан женүзи. КПСС-ке баштаткан совет улус алтан жылдан ажыра өйдин туркунына жаңы обществоны төзөп турулар. Буржуазиянын «советологтары» канайып та чырмайза, бистин өткөн жаркынду жолысты, жедип алган жедимдеристи жабарлап болбос.

Н. МОДОРОВ,
исторический наукалардын кандидады

4 акча